

מזהה סטודנט

349245

מזהה מבחן

001000294798

תאריך בחינה

יום ראשון, 19 באוק' 2025

שם קורס

ענישה פלילית במשפט העברי

מרצה

ד"ר שפט שובל

ניקוד שאלות פתוחות	ציון מבחן מקורי	ציון מבחן סופי
99.00	99.00	99.00

סיכום

מספר שאלה	ניקוד	ניקוד מירבי
1	49.00	50.00
2		50.00
3	50.00	50.00

בחינה: ענישה פלילית במשפט העברי מועד ג

קורס 999088-01

מרצה: דר' שפט שובל

משך הבחינה: שעתיים

מותר כל חומר עזר מודפס או כתוב בכתב יד

חל איסור על שימוש בכלי כתיבה

יש לענות על שתיים מתוך שלוש השאלות הבאות (כל שאלה 50 נק')

בהצלחה!

ישנם קווי דמיון ושוני בענישה הפלילית בספרות חז"ל לעומת המקרא. אבחן לפי תכליות, עקרונות הענישה בפועל.

תכליות הענישה:

גמול-ישנו שוני בין חז"ל למקרא. מידה כנגד מידה זהו עיקרון מאוד חשוב ביהדות. אדם שנתן מום בברו יקבל את גמולו בחזרה. תכלית זו נמצאת גם במקרא ביוקרא (כד). עין תחת עין מהווה גמולנות טהורה. בעקבות מהפכת העונשים של חז"ל הם מעבירים את העקרון מנקמה לפיצוי מתוך עקרון של "השבת המצב לקודמתו". צורת חישוב הנזק לפי משנה ב"ק ח, א-לוקחים את אותו אדם לשוק עבדים ורואים כמה שוויו עם וולא האיבר שאיבד. חז"ל מגיעים לכך מתוך הבנה שאין ליישם את הדפריס לפי פשט התורה. כלומר, הם משנים אותו לעין תחת עין ממון-פיצוי כספי. מצדיקים זאת לפי דרשות וסברות מהיקש בין אדם לבהמה (בבלי ב"ר, פג-עא) וכי צריך סנקציה אחידה בין איבר בריא לפחות ולכן מתקיים מידה כנגד מידה כאן.

הרתעה-במקרא מופיע תחת הסיפור של זקן ממרא. ישנו היפוך הרתעה בעונש התלייה בחז"ל (אדון בהמשך).

תכליות דתיות-מניעת חרון אף ה'-שוני: באמצעות ענישה בידי אדם נמנע מהעבריינים ענישה בידי שמיים או פורענות. דין שמיים הינו גרוע יותר מדין מתה בגלל שהינו חמור יותר ומוטל על משפחה העבריינית (התייחסות לכך במדבר כה). לעומת זאת בחז"ל דין שמיים מהווה כתחליף ופתרון לדיני הראיות.

כפרתהארץ-שוני: הפשע של החברה מביאים לגלות ולחדלות החברה ולכן לפי המקרא יש לנקות את הלכלוך שנוצר מהעבירה, ולכן בעבירת הרצח נהרג את הרוצח. דבר זה מקיים פחות בחז"ל מכיוון שהם נמנעים מהטלת עונש המוות.

הגנה על החברה-ביאור הרע. פחות רואים בחז"ל.

עקרונות הענישה:

עבירות חמורות מחייבות עונש מיתה ולא ניתן להמירן בכופר/למחול עליהן-תחילה, נראה כי בספרות חז"ל לאחר שחבר ביהמ"ק הופסק עונש המוות (בתלמוד ירושלמי נאמר שעונש המוות הופסק כ-40 שנה לפני חורבן). אנו לומדים ממשנה מכות, כי ההוצאה להורג הינה נדירה שסנהדרין המוציא להורג פעם ב-7 שנים או יש האומרים פעם ב-70 שנה נחשבת חבלנית. החריג-שור מועד.

מידה כנגד מידה רק נגד העברייני לא מול אדם אחר-שוני, לפי המקרא מי שישא בעונש הוא תמיד העברייני עצמו ולא משפחתו. לעומת זאת, בתקופת חז"ל נראה כי הענישה בידי שמיים לא רק מחליפה את דין אדם אלא היא מהווה מעין תחליף לפתרון קשיים ראייתיים (כפי שדנתי לעיל), ולפי דין שמיים מי שנענש הוא גם משפחתו של העברייני. חז"ל טוענים כי בדין שמיים הכל הולך לפי הצדק (כספא, ה) וכי הקב"ה ודון את העברייני.

עונש מוות לא מוטל על עבירות רכוש-דמיון, במיוחד שנראה כי עונש המוות הינו נדיר גם על עבירות חמורות. אך, ישנו חריג בחז"ל-על גנב בלילה שנתפס וניתן להרוגו מכוח "הבא להרוגך השכם להרוגו".

עקרון כבוה"א בענישה- דמיון+שוני: מ"ואהבת לרעך כמוך" מהמקרא המכילתא זאת על"בחרת מיתה יפה". אכן, עקרון חשוב בתורה הינו כבוה"א. ניתן לראות זאת בעונש התלייה-כי התלייה הינה למען יראו ויראו אך חז"ל מפרשים זאת במדרש תנאים לדברים כא כי משום "קללת ה' תלוי" (דברים יז). חז"ל מתאימים עונשי המקרא לעקרון כבוה"א כגון עונש המלקות לא רק הגבלת המקום לפי המקרה אלא גם התייחסות להשלכות הפיזיות של המלקות. עונש הסקילה-חז"ל קבעו דרישה כי הנסקל יהיה לבוש במקומות המוצנעים (ר"הודב בין אישה לגבר) ובנוסף שינו אותו "מלינץ מאורגן" לשמירה על כבוה"א. **גם לעניין שריפה (אם כי יש שינוי באופן הביצוע) וקנס.** הענישה בפועל:

עונש המוות-שוני, במקרא יש ל הטיל עונשי מוות על עבירות חמורות אך בשל הדאגה להמתה של חפים מפשע חז"ל מבטלים כמעט לחלוטין את עונש המוות (חיים כהן) והופכים אותו בעקבות הדרישות הדיניות הנוספות ודרישת ההתראה לנדיר בתקופתם. הדברתי לעיל שלאחר החורבן אין מערכת משפט יהודית שדנה בדיני נפשות ולכן בפועל אין עונש מוות. לפי בבלי-סיבת ההפסקה הינה כי היו הרבה רוצחים והסנסדרין לא יכלו לנהל דיונים ארוכים ואיכותיים כפי שצריך ולכן, הסנסדרין החליט לא לשפוט על כך והאמינו כי דין שמיים ייתן את העונש המגיע להם.

עדים-לפי המקרא יש צורך 2 עדים בכל ביאור משפטי (דברים יט). אכן חז"ל ממשיכים עם הצורך ב-2 עדים אך מוספים הגבלות נוספות. אסור להעיד משמועה ויש דרישה שהעדות תהייה מהמינה (משנה, סנהדרין). בנוסף, סתירה בין עדים בבדיקות וחקירות הינו עקרון חדש של חז"ל שאינו מופיע במקרא.

הודאה-דמיון: בשמואל נלמד כי "אין אדם שם עצמו רע" וכך גם בחז"ל אסור לאדם להעיד על עצמו מהחשש כי אולי נעניש רוצח לא אמיתי, אדם לא יכול להחליט מה קורה עם חיו ולגזור לעצמו עונש מוות וכי הנחת היסוד הינה שאדם לא יעיד על עצמו רע.

ראיות ניסבתיות ליסוד הנפשי-הראיות במקרא משמשות כדי לבחון האם הרוצח עשה זאת במזיד/שגגה ע"י לדעת האם לחייב את גואה הדם במיתת ההורג או לשלוח אותו לעיר מקלט. לדרישת ההתראה שאינה מופיעה במקרא אלא רק בחז"ל שמבחינה בין שוגג למזיד (בבלי, סנהדרין). אנקר טוען-נטיל עונש מוות על אדם שיועד שהוא הולך לעשות מעשה נגד ערכי החברה.

ראיות פיזיות-קיימות במקרא-כגון הצגת כותנת הפסים של יוסף (ברק ארז). זהו דומה לאיסור ראייה נסיבתית (אומד) לפי חז"ל (בבלי, סנהדרין).

ענישת חיות-המקרא מענישה חיות (שמות כא, כח-כט) ואכן חז"ל מצדיקים וממשיכים את הענישה של חיות מהסיבות שנטיית החיה קולקלה, וכי העבירה הביאה לטמונת הארץ וכבוה"א נפגע.

לדעתי, אמנם קיימים הבדלים מהותיים בין שיטת הענישה במקרא ללז"ל, אך אין לראות בהן נתק מוחלט אלא התפתחות רעיונית. חז"ל לא ביטלו את יסודות הענישה המקראית אלא פירשו אותה מחדש בהתאם לערכי כבוה"א וקדושת החיים, ולכן השוני הוא בעיקר בגישה וביישום ולא במטרה.

(א)

לפי דוק' זכויות האסירים (אלון, הוקמה): כל זכויות האדם שצורות לטסיר שכן הוא עדיין אזרח (מנקס) ואין לפגוע בהן בעת מאסרו ללא הסמכה מפורשת בדיון (קטלן), זאת למעט זכויות הנשללות עקב מאסר (חופש התנועה והעיסוק, לבנה) או כאשר יש הוראה מפורשת בדיון.

הגישה המצמצמת: תארה את הזכות להכניס ספרי דת וספרים הנוגעים בתיאוריה פוליטית ולכן לא ניתן להגן עליה (זכות נגזרת). לעומת **הגישה המרחיבה** שרואה בזכויות נוספות כדוגמת הכנסת ספרי דת וספרים הנוגעים בתיאוריה פוליטית ואכילה בסכו"ם כזכות שעומדת לאסיר בכלא שזכויות אלו נגזרות מהזכות הבסיסית של כבוד האדם ולכן יש להגן עליה. (בויל שעסק בזכות ההתייחסות אלון נקט בגישה המרחיבה והכניס את עקרון הנורמליזציה ר' דיון להלן, לפיו יש לתת לאסיר כמה שיותר זכויות).

נבחין בין השלב השני והשלישי להתפתחות דוקטרינת האסיר: נוסחת האיזון לא השתנתה בשלב השלישי אך החלה הקפדה יתרה על זכויות האסירים בשל שדרוך לזכויות חוקתיות שהפגיעה בהן דורשת עמידה בתנאי פסקת ההגבלה. כך שבשלב השלישי יש השפעה פחותה על המשפט העברי וזה יכול להיות בשל פרישתו של אלון כי כבר קבע דוק' שמוכנה ליישום או בשל חקיקת חוק יסוד. ע"פ השלב השני: ההכרעה המשפטית של זכויות האסירים תדרוש ראשית הסמכה לשב"ס לפגיעה בזכות של אסיר (בז'רנו, מנקס וקטלן). בעניינו, לא נתון שהמפקד קיבל הסמכה כזו.

נוסחת האיזון: ביהמ"ש יצר נוסחת איזון בין זכויות האסירים לבין זכויות מערכת הכליאה (תמיר). ככל שהזכות הנפגעת חשובה ומרכזית יותר, המשקל שניתן לה יהיה רב יותר. נוסחת האיזון שונתה לאחר מעמד חוקתי לזכויות האסיר בעקבות המהפכה החוקתית-נדרשת הנמקה בעלת משקן רב יותר כדי לשלול זכות (גולן) נדרש עמידה במבחני פסקת ההגבלה: הסמכה בחוק, תכלית ראויה ומידתיות. בעניינו אין חקיקה המסמיכה איסורים שהכלא קבע.

יישום הדוק' לפי אלון בתמיר: לענין התכלית הראויה-נדרש אינטרס מוצדק והנמקה רציונלית לשלילת הזכויות, **בלבנה** נקבע שהכלא אומנם מגביל את תנועת הגוף אך לא להגביל את הרוח. איסור אכילה בסכו"ם, מזכיר את איסור הכנסת מיטות בדרווש, הזכות הנפגעת כאן היא כבוד האדם, זכות חוקתית. בנוסף, איסור הכנסת ספרי דת הנוגעים בתיאוריה פוליטית, (מזכיר את **לבנה**) פוגעת בחופש הדת (מקורה במגילת העצמאות), הזכות לאוטונומיה וחופש הביטוי אשר הינן זכויות בתי מנויות הנגזרות מחו"י כבוד האדם וחירותו (כך נקבע במספר פסיקות). שמירה על בטחון הכלא אכן מהווה אינטרס מוצדק אולם תפיסה פוליטית ודתית הינה פחות מוצדקת, אולם הטענה שיש בדבר לסכן את האסירים עשויה להיות מוצדקת.

לענין המידתיות: יש לבחור את האימצעי הפגיעתו פחותה, לא נראה שאיסור אכילה עם סכו"ם וקביעת אכילה רק עם הידיים משיג את מטרת האיסור. מדובר באמצעי קיצוני, ניתן לאפשר אכילה כף לכל הפחות או בסכו"ם חד פעמי אשר מסכן פחות. בנוסף, אישור איסור הכנסת ספרי דת ופוליטיקה לחלוטין גם הוא קיצוני, ניתן לאפשר להכניס לפחות חלק מספרים אלו. מנגד לגבי אכילה בידיים-מאחר ומדובר בשיקולים בטחוניים מובהקים של בטחון הסוהרים והכלא מותר לשלול מהאסירים לאכול בסכין ומזלג.

מידתיות במובן הצר: ככל שהזכות יסודית יותר יש צורך באינטרס משמעותי ולאחר המהפכה החוקתית אינטרס חזק יותר (גולן). בהתאם לטענת העותרים נראה שאכילה בסכו"ם אכן עשויה לייצר סכנה ממשית, בדרווש נפסק בעד איסור הכנסת מיטות מאותו טיעון ביטחוני. אולם, דעת המיעוט פסקה נגד לאור הטיעון שמדובר בזכות בסיסית לכבודו ויתרה מכך, פסיקה זו הייתה בטרם זכתה במעמד חוקתי. לענין הכנסת הספרים נראה שתפיסה פוליטית ודתית אינה מהווה סכנה חמורה וממשית המצדיקה זאת. מנגד, לא מדובר על גרעין הזכות לכבוד המגינה מפני השפלה אלא בזכויות שהינן פחות יסודיות כמו אוטונומיה. בנוסף, על הכלא להשקיע משאבים כדי לממש זכויות אלו-קניית סכו"ם, השגחה יתרה בזמן אכילה, בדיקת הספרים בטרם הכנסתם, ומאחר והזכויות הנפגעות בעניינו אינן זכויות הנשללות מעצם המאסר (תנועה+עיסוק), לא מוטלת חובה על השלטונות להשקיע משאבים אלו. מנגד, הזכות לכבוד האדם הוכרה כזכות לאסיר גם בכלא (קטלן) ולכן, זכות זו היא יסודית ואין לאפשר פגיעה בה.

נדרש אינטרס משמעותי: רק כאשר ישנה סכנה בטחונית ברורה לסוהרים ולולאים ניתן לפגוע בה (דרווש). בדרווש התעוררה מחלוקת בין השופטים-הש' כהן סבר שיש לקבל עתירת האסירים, שכן שלילת המיטות פוגעת פגיעה חמורה בכבודם ואינה מידתית. לעומתו, שופטי הרוב דחו את העבירה מטעמי בטחון, אך קבעו פתרון מידתי-מזרון עבה, כדי לצמצם את הפגיעה. אומנם, שיקול בטחוני עשוי לגבור על כבודם נדרשת הבחנה בין סכנה חמורה וממשית לבין אפשרות אי סדר והפרעות אינן מצדיקות שלילת זכות ועל הסוברים לטפל בהם. אכילת בסכו"ם עלולה לייצר סכנה ממשית אולם לאור מעמדה החוקתי ייתכן והאיסור יתאפשר אך בתנאי שיאפשרו אמצעי אכילה אחר (חד"פ). אולם, קריאת ספרים מהווה אפשרות של אי סדר ואין לאפשר פגיעה בה.

עקרון הנורמליזציה: קובע כי השלטונות לאפשר לאסירים. לחיות חיים נורמליים כמה שאפשר במסגרת הכלא במטרה לאפשר את שיקומו. אכילה בסכו"ם היא הכרחית לשם מימוש עקרון ז. חופש הביטוי, הדת והאוטונומיה הכרחיים גם. מנגד, העיקרון מתקיים רק אם אינו משבש את החיים בכלא, כרגע ככל הנראה שזה ישבש את (פס"ד וויל, נדחתה הזכות עד להיערכות מתאימה). השיבוש במקרה דנן, יתקיים ככל הנראה ללא היעכות מתאימה ולכן אין לאפשר אותו כרגע אולם כן לדאוג לקיומו בהמשך.

לענ"ד, ההכרעה המשפטית העניינית תהיה לאפשר את הזכות לאכול לכל הפחות בסכו"ם חד פעמי או בכף כי אכילה בידיים משפילה והיא זכות בסיסית, ואינה נשללת מעצם הגבלת התנועה (הגישה המרחיבה) ואינה עומדת בנוסחת האיזון וביעקרון במבחן המידתיות שפגיעה בזכות נכונת למול אינטרס שיאנו מבוסס (דיוויל).

(ב)

אלון מתבסס על חוק יסודות המשפט מפרש את מורת ישראל כממ"ע, ממקורות אלא הוא למד רק ליבת הדוק' לזכויות אסירים. ליבת הדוק' (אלון, הוקמה) מזכיר את הכלל "נקלה אחיך לעיניך" (דברים) היו חכמים שקבעו שלאחר שאדם הולקה

הוא כאחיק ויש לשמור על כבודו לאחר שריצה עונש.אלוןמגדיל ואומר שיש לשמור על כבוד"א גם בעת ריצוי העונש ולא רק לאחריו.שכן"אחיק ורעך הוא זכויותיו נשמרות וכבודו כאדם שומרים לו".האסיר הוא גם אזרח ולכן עומדת לו זכויות של אזרחים."ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה"כבוד"א קשור לשלמות הגוף.

ביסוס תוכן הדוק"(נוסחת האיזון):ככל שהזכות יסודית יותר כך תידרש ההנמקה חשובה יותר.אלון גוזר את תוכן הזכויות מהמ"ע מתוך"ואהבת לרעך כמוך ברור לי מיתה יפה",יש לבחור את העונש המכבד ביותר, מכלל זה ומנוסחת האיזון ניתן ללמוד על עליונות כבו"א בענישה,רק אינטרסים ממשים ביטוניים יכולים לגבור עליו. יישום הדוק":לדעת המרצה זו התרומה העיקרית של המ"ע.

בפרשת תמיר,אלון משתמש בציטוט של הרמב"ם(סנהדרין)"ונקלה אחיק לעיניך"(חכמים קבעו שעברין נחשב אחיקם לאחר שנקלה.כדי להראות שלאסיר שמורות זכויות לפי הרמב"ם כבוד הבריות דוחה מצוות דרבנן,הוא מדבר על ענישה לצרכי שעה וקבע שגם לצרכי שעה אין להעניש את החוטא בצורה שתבזה אותו יותר על המידה(מידתיות בנוסחה)אלא רק הנדרש לשם תיקון החברה.כבוד הבריות:כבוד בני אברהם,יצחק ויעקב,כבוד בני ישראל,מקור חשוב המתייחס לכל בני האדם-לא רק יהודים,מלמד על חשיבות כבו"א.(הרמב"ם אומר שיש לקיים את הכלל שהדין צריך להתייחס לכבו"א,ללא קשר לדת הנאשם).לכן,בהחלת נוסחת האיזון,האינטרס של הכלא שיעמוד מול זכות מסוימת של האסיר ייסוג בשל הזכות כמו שאיסור לבישת שעטנז נסוג.

כהן בקטלן מצטט את חז"ל "גדול כבוד הבריון שגוחה לא תעשה בתורה"שאין לתקן תקנות שפוגעות בכבו"א(ר' דיון לעיל).

עקרון הנורמליזציה:בוויל אלון מכניס תפיסה שיש להעניק לאסיר את כל הזכויות הנדרשות ע"מ שיחזור לחיי משוקמים,אלון לומד זאת מערי מקלט(רמב"ם)שהוא עונש שיקומי המטלה על אדם שהרג בשוגג במטרה להציל אותו.הכוונה להרחקה של האסיר מהחברה תוך מתן אפשרות לניהול חיים מליאים בסביבה שיכולה לשקומו ולכן יאפשרו לאסיר שיוכל בסכו"ם או כף וקריאת לכל הפחות חלק מהספרים,ולהקטין את המגבלות של זכויות האדם שמונעת את שיקומו.

המ"ע מקפיד על שמירה על כבו"א כמו בעונש מיתה העיקרון המנחה הוא שהמיתה תיעשה במינומום ביזוי של הגוף ותוך שמירת על שלמות הגוף"ברור לו מיתה יפה"ואהבת לרעך כמוך"(ר' דיון לעיל).בנוסף,בדבריםכה ג מתואר עונש המלקות ובו יש הגבלה של מספר המלקות(40)ע"מ לשמור על כבוה"א ולא לבזותו.המשנה גם מתארת את העברין"רשע"לפני שנענש ו"אחיק"לאחר שהחל להיענש,כאשר מעמד האח מהווה לפי אלון בהוקמה כביטוי לשמירת על כבוה"א של העברין וזכויותיו גם במהלך העונש,במהלך העונש ריצוי המאסר.לכןניתן לראות בזכות האכילה בסכו"ם וקריאת ספרים דתיים פולטיים חלק מהזכות לכבו"א של העברין.